

1

ב. האדם הישר צריך להאמין בחייו. כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו הכולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מוליכים בדרך ישרה. התורה צריכה שתהיה נר לרגלו, שעל ידה יראה את המקום ששם הטעות עלולה. שלפעמים ותע הנפש בתהו לא דרך. אבל המעמד התמיד צריך להיות הכטחון הנפשי. האיש הישראלי מחויב להאמין, שנשמה אלחית שרויה בקרבו, שעצמותו כולה ויא את אחת מן התורה, ואות מן התורה היא עולם מלא, התולך ומתרבה לאין שיעור: כי אפילו להתפשטות וירוחנית של נרגר חול אחד ג"כ אין מדה וקצב, ולא יכילו שנות האדם לבאר את כל המון החקים. המיוסדים בחכמה ומשולבים נדעה וגבורה נוואה שכקרו. וקל-וחומר העם צריך בגללו להאמין באמונה בתורה ונלהבת מאד בחייו בנסיותיו וללכת בהם בבטחה. או ידע איך בשתמשים לאורה של תורת דיים.

2

יש כפירה שחוא כהדאקה, והדאקה שחוא ככפירה. כיצד. מורה אדם שהתורה היא מן השמים, אבל אותם השמים מעשירים אצלו בצורות כ"כ משונות עד שלא נשאר בה מן האמונה האמיתית מאומה. וכפירה שהיא כהדאקה כיצד. כופר אדם בתורה מן השמים, אבל כפירתו מיוסדת רק על אותה הקליטה שקלט מן הציור של צורת השמים אשר במוחות המלאים מחשבות הכל ותהו. והוא אומר התורה יש לה מקור יותר נעלה מזה. ומתחיל למצא יסודר מגדולת רוח האדם בעומק המוסר ורום החכמה שלו. אע"פ שעדיין לא הגיע בזה למרכז האמת, מ"מ כפירה זו כהדאקה היא חשובה, והיא הולכת ומתקרבת להדאקה אמונה אומן. דורר תהפוכות כזה, הוא נדרש ג"כ למעליותא. ותורה מן השמים משל הוא על כל כללי ופרטי האמונות. ביחש של מאמר הסבטאי שלהן. אל תמציתם הפנימי, שהוא העיקר המבוקש באמונה.

3

אדם אובד הוא הכופר, חייו אינם חיים, כיון שאין אידיאל במציאות הכללית לפי מעמדו הנפשי, שוב אין אפשריות לזיק של אידיאליות פנימית אמיתית שתהיה מושרשת בקרבו. וחיים בלא אידיאל מושרש בעומקם הרי הם גרועים מחיי בהמה. ועל כן מי שמתהר נפשו, ומעמיד את סכום חייו על התוכן האידיאלי הראוי באמת לאדם ישר לחשוב רק בו, ימצא מיד את נטייתו החזקה אל האמונה, והשעשוע העליון של אור אלהים יחיהו, וממילא ירצה להצביע את הצבע של חייו, שהם המעשים וההנהגות החיצוניות, ע"פ אותו הענין המתאים אל החשק האידיאלי הפנימי, ובעצמו ידור נדרים, ויסכים הסכמות לסמן בהם חייו בסימנים של זיקוק אלהי, וק"ו שישמח מאד בכל הנדרים הכלליים, שהם כל מסורת האבות, בזיקוקם העממי הכללי לצור משגבם ואלהי חשקם ותשוקתם. ובירור דעה עליונה וטהורה זו תנצח את העולם כולו ביפעתה. וכל היצורים יתנו כבוד לשם ד', ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם, כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד, ככתוב בתורתך ד' ימלך לעולם ועד.

גבורתנו הצבאית - נס או טבע?

דברים פ"ב ח

א' אשר נתן לך: השמר לך פן תשכח את יהוה אלהיך לבלתי
 ב' שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום: פן
 תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך
 ירבין וקסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך
 ושכחת את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
 עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחשו שרף ועקרב
 ועמאון אשר איךמים המוציא לך מים מצור החלמיש:
 המאלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך
 ולמען נסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם
 ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא
 הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע
 לאבותיך ביום הזה:

האם נכון אמר "כחי ועצם ידי"
 'די עשה לי את החיל הזה'?

דברים פ"ב ח - צוה ע"י:

פרשה זו דבוקה ועטורה עם שלמעלה ממנה, כי בתחלה, הזהיר את ישראל על שני דברים. האחד שלא יתלו הצלחתם בכחם ועוצם ידם. והשני שלא יתלו כבוש הארצות בזכותם. כי למעלה מזה אמר: פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירבין וגו', ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. רצה בזה, כי עם היות שאמת הוא שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה, שיוכל העשיר לומר כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. עם כל זה, עם היות שהכח הוא נטוע בך, זכור תזכור שהכח הוא מי נתנו אליך ומאין בא. והוא אומר: וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. לא אמר "וזכרת כי ה' אלהיך נתן לה החיל, שאם כן היה מרחיק שהכח הנטוע באדם לא יהיה סבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן, ולפיכך אמר, כי עם היות שכחך עושה את החיל הזה, תזכור נתן הכח הוא י'.

(ז) וכן אמר מו"ר הרב צבי יהודה קוק שליט"א, ביום העצמאות שלפני מלחמת ששת הימים:

... "אותו אדם טען לפני טענה נוספת: מרוע לא תאסור הרכנות ללכת לחוות כמצעד צה"ל, הרי יש בזה משום "כחי ועצם ידי"? אולם, אדרבה, אין כל פסול בראיית המצעד, כי כשזוכרים אנו שה' נתן לנו את הכח הזה לעשות חיל, אין זה "כחי ועצם ידי" במוכנו השלילי, כי אם לימוד וקיום של תורה: לנטרים אנו שעלינו לעשות את המצוה הנוטלת עלינו בכוח הזה — כיבושה של הארץ. לא כולם נקיימים את המצוה בייחוד הבונה האמיתית, לא כולם אומרים "לשם יהודי", לא תמיד נקיימים מצוה בשלכנת הכוונה, אבל בסופו של דבר מתקיימת המצוה. זוהי מצוה, מצוותם של כלל ישראל ונוטלת על כולנו, ומשום כך, כל השייך אליה, כל בלי-הנשק למיניהם, נתוצרתנו ומתוצרתם של גויים, כל נה ששייך ליום הזה של קיטום מלכות ישראל — הכל הוא קודש!"

מורה נבוכים:

המצרי ולגוֹף בתוטא משני הנצים¹⁴. ומחמת תוקף הכח הזה בו אפילו לאחר שפחד וברת, כאשר הגיע למדין והוא זר ירא, כיון שראה דבר עושק לא יכל להמנע¹⁵ מלסלקו, ולא היה בכהו לסבלו, כמו שאמר ויקם משה ויושען¹⁶. וכך נתלוה עם דוד בדומה לכח זה מאו שנמשח בשמן המשחה כמו שאמר הכתוב ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה¹⁷, ולפיכך היה לו האומץ נגד הארי והדב והפלשתים¹⁸. וכגון רוח ה' זו לא גרמה לאחד מאלו לדבר במאומה, אלא הכלית הכח הזה לעורר אותו האומץ לפעולה מסוימת. ולא לאיוו פעולה שתודמן, אלא לעזרת עשוק, אם אחד גדול, ואם קבוצה, או למה שיביא לידי כך. וכשם שאין כל הרואה הלום צודק נביא, כך אין כל מי שלווה אותו עור לדבר מסויים איזה דבר שיהיה כגון רכישת כמון או השגת מטרה המענינת אותו¹⁹ ייאמר עליו שלוותה אותו רוח ה', או ה' עמו, ושהוא עשה מה שעשה ברוח הקדש, אלא אומרים כן במי שעשה מעשה טוב שיש לו ערך גדול או מה שמביא לידי כך, כגון הצלחת יוסף בבית המצרי²⁰. אשר היתה סבה ראשונית לדברים גדולים שאירעו אחר כך כפי שידוע.

תחלת מעלות הנבואה שילווה את האדם עור אלהי יעוררו ויורו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת חסידים מידי קבוצת רשעים, או הצלת חסיד גדול, או השפעת טובה על אנשים רבים, וימצא מצד עצמו לבד התעוררות ודחיפה²¹ לפעולה, וזה נקרא רוח ה', והאדם אשר ילווה מצב זה אומרים עליו שהוא צלחה עליו רוח ה'²², או לבשה אותו רוח ה'²³, או גתה עליו רוח ה'²⁴, או היה ה' עמו²⁵, וכיוצא בשמות אלו. וזו היא דרגת כל שופטי ישראל אשר נאמר בהם באופן כללי וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם²⁶, וזוהי גם דרגת כל משיהי²⁷ ישראל החסידים, ונתבאר זה בטירוט במקצת השופטים והמלכים, ותהי על יפתח רוח ה'²⁸, ואמר בשמשון ותצלח עליו רוח ה'²⁹, ונאמר ותצלח רוח אלהים על שאול כשמעו את הדברים³⁰, וכך נאמר בעמשא כאשר עוררתו רוח הקדש לעזרת דוד, ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך זיוד ועמך בן ישי שלום וגו'³¹. ודע כי בדומה לכח הזה לא נפרד ממשו רבנו מעת שהגיע לגיל הבגרות, ולפיכך נתעורר להרוג את

מבוא הרמב"ם ק"א
 מלאה זו "גמלא"
 מלאה הנבואה"
 והרי אין האדם
 אשר מלאה זו ק"מ
 כי מנבא או מנבא
 דבר כשהוא?

מתיב רב ששת רועה שהיה רועה סהים רועה עדרו ט' - סימה אמאי לא פרך ממתניתין דהשעלים (לעיל דף ע"ג:) דתנן הארי והדוב הכי זה רועה ולאמאי ניתא זילי נלחם כהם הוה מקיים ביה נס את הארי וי"ל דכחם כיון שהיה עם ולא כח ל' רוח גטרס אין יטל טמר והוה מקיים ביה זבל האל שלא היה עם דלמא אי הוה ההם היה ט רוח (ס) ונטרה ודעת להלחם והוה מקיים ביה גם את הארי ט' :

מתיב רב ששת *רועה שהיה רועה והגית עדרו ובא לעיר ובא זאבוטרף ובא אריודרס אין אומרים אילו היה שם היה מצ' ל אלא אומרים אותו אם יכול להציל חייב ואם לאו פמור ואמאי נימא ליה אי דוית התם הוה טקיים *כיו"גם את הארי גם (את) הדוב הבה עבדך משום דאמר ליה אי דוית הוית לאיתרושי לךניסא הוה איתרוש לך ניסא *בר' דגינא בן דוסא דמתוין עיזי דוכי בקנייתו ונימא ליה גדי דלניסא רבה לא הוה חוינא לניסא וזמא חוינא

מהו ניסא רבא ומיהו ניסא ניסא?

גמ' ב"מ ק"א.

"זכר נא את אשר

שגנו ספר רפואות. נד' טיקטו רחמים:

התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתו. אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה, ר' לוי אמר שגנו ספר רפואות: [ת"ר ו' דברים עשה חזקוהו

עין אי"ה

קמג. מאי והטוב בעיניך עשיתי. אר"י אמר רב שסמך גאולה לתפילה, ר"ל אמר שגנו ספר רפואות. דרכי הבטחון הם השלמות האנושי, אמנם הם נחלקים, הבטחון הפשוט אם השעה צריכה לכך שיעשה נס, או מצד האדם המעלה שראוי לכך, אבל הבטחון התמידי הוא להיות בוטח בד' שיעזרהו בהשתדלותו, והנה אצל עניני הכלל מצינו סחירות, לפעמים ההשתדלות משוכחת ומחוייבת ולפעמים תחשב חסרון. למשל מצינו במלחמת העי' היתה כולה מלאה השתדלות ע"פ ד' ולעומת זה במלחמת גדעון נאמר לו "עוד העם רב למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה ליי", והוצרך למעט בהשתדלות טבעית, והדברים ניכרים שתלוי במצב המוסרי של העם, שתכלית כל סיבוב ההנהגה כולה היא להביא את אור דעת ד' במילואה לעולם, למען ימשך מזה כל הטובות הומניות והנצחיות הנמשכות מידעת ד' לאמתתה, והנה כשהאדם או העם בכללו עומד במצב מוסרי גבוה, אז הלא מהנהגה הטבעית שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד', כדברי הר"ן בדרשותיו ע"פ "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח כו", שבהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ד' ית' לתכלית הנשגב של השלמות האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כשמספיק לו ערכיו כדברים טבעיים, שצריך ע"י השתדלות רבה מצדו בחכמה וברעה ובכח גופני ונפשי. והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי הנועותיו וימינו הסעדהו, הלא יתקרב יותר בזה אל ציון השלמות, מאלו יעשה לו נס בפעם אחת להמצא לו מחסורו. ע"כ אמר "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי", וכצורך בהבנה אמיתית כמה כח וכמה עוצם יד צריך עד כדי לבא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ד' דרושה, אז ע"י ימשך מה שאמר "וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". אמנם בנפול העם ממעלתו ונשקע בהבלי התומר ואל פועל ד' לא יביט, אז בהרבותו השתדלות לא יכיר כלל יד ד' ויאמר כי ידי הושיעה לי, ולא יבא בהנהגה טבעית אל שלמותו, ע"כ היו הניסים מחוייבים וזוכרתיים כהחילת הכרת דעת ד' בישראל יכי נער ישראל ואוהבהו", אהבת הנער והילד הוא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה, למשל אהבת הנער החי כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהי' כשיתן ג"כ לתוך סיו, ושל הגדול תהי' האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל להנות מיגיע כפו וחריצותו. ע"כ משובחים מאד הם הניסים בזמן ילדות האומה, והביאו את התכלית של דעת ד' וקרבתו, מה שלא היתה הנהגה הטבעית יכולה להביא בשום אופן. אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאד שיתרגל בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות, בהרמת קרנו בכל הפרטים החמרים והמוסריים, מפני שיוכל כבר לשאוב דעת את ד' ממקור הטבע התמידית, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'", ע"כ במלחמת העי, שכבר היו ישראל מלומדים בניסים, ודעת ד' היתה קרובה ללבבם, היה דבר טוב ושלמות כמה שעסקו הם עצמם בהצלחתם. כי בודאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ר סעדי ז"ל שאם היו שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות היתה הנהגת השי"ת לנו ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומע"ט. אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו הרוחני ושכח אל מושיעו, לא היתה הנהגה הטבעית לישועתו מביאה אל המטרה, ע"כ הי' צריך למעט בהשתדלות טבעית, וכביאור הפסוק "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה ליי".

ומעתה נבין שלפי מצב המוסרי של ישראל אתר ימי אתו, שהיתה רבה העבודה ע"י השתדלותו הרעה לשכח את העם את שם ד' ית' ואת תורתו, מצא שאפי' ההשתדלות הלאומי שהיא משוכחת בכל עת, הזמן גרמא להנהיג שיהי' כל הבטחון על השי"ת כי לא יטוש את עמו, למען ישוב העם להרגיש יד ד' אשר עליהם, ע"כ במפלגתן של סנהריב אמר' אני אין בי כח לא לדרוף ולא להרוג אלא אני ישן על מטתי ואחה עושה, ומניעת הכח היתה מניעה של כח מוסרי שכלל ישראל בעת ההיא, שלא ישיג תכליתו כ"א ע"י נס גלוי של מניעת כל השתדלותו. והנה גאולתן של ישראל בכל דור בעת צרתם, וכן הגאולה העתידה, אפשר היא שתהי' ההתחלה בניסים ונפלאות, כימי צאתך מארץ מצרים, או שתהי' ההתחלה טבעית כדחז"ל בכמה מקומות, שתהי' הצלחתן של ישראל קמעא קמעא. ולפי דברינו הרבר תלוי במצבן של ישראל הרוחני, כי בהיותנו דבקים ביראת ד' כשמירת המצות ותלמוד תורה, שמזה יתיישרו המדות ונועם האמונה ודעת ד' ימלא את הלב, אז הוא שלמות גדולה תחשב אם נהי' אנחנו העוסקים במצוה זו של הרמת קרן ישראל, ובודאי תפארת גדולה והדר לאומי הוא לנו בהיותנו אנחנו העוסקים בבנין בית ישראל, מצד שלמותו הלאומי שנמשך מזה ושלמות העולם כולו, אמנם אם מצב ישראל הוא בשפל, בהיותם רחוקים מתורה ומדעת ד', אין התכלית נמצא ע"י גאולה טבעית כלל, וצורך הטוב המעודד לבא בהתחלתו ג"כ ע"י גאולה ניסית, ודברים טבעיים לא יעליחו במצב כזה, מן יגרמו הריסה יחירה במצב המוסרי שהוא התכלית. והנה סמיכת גאולה לתפילה תלמדנו כי גאולתנו תבא רק מיד ד', ועלינו לדעת זאת מפני שידעת ד' הנשגבה הבאה מן הגאולה היא הנקודה התכליתית שלה, ע"כ עלינו לדעת שהגאולה סמוכה מן התפילה והפקת רצון מד'. אכנס בהיותנו במעלה רמה בעבודה ושלמות, הגאולה סמוכה בדעתנו לתפילה, כמו שהיא באמת גם בהיותה בדרכי הטבע והשתדלותנו, אבל בהשפל מצבינו בעונינו וריחוקינו מהשלמות של דעת ד', אז אין הגאולה סמוכה לפי ערכינו לתפילה רק בהיותה בדרך נס. ע"כ הוקי' השתדל לעשות הטוב בעיני ד', דהיינו מה שמפיק אל התכלית המוסרי, אע"פ שלפי המובן האנושי אינו טוב, דהיינו שסמך גאולה לתפילה, ובזמנו היתה הסמיכות הזאת מחייבת למעט ההשתדלות הטבעי לגמרי, עד שעלתה כידיו המדרגה העליונה של הבטחון, ורבי לוי מוסיף שלא זה שהתאמץ עבור הטוב המוסרי לפי הזמן בדברים הלאומיים, כ"א גם במצב החיים הפרטיים השתדל להשלים את החסרון העקרי של ההתרחקות מדעת את ד' באופן כזה שאינו ראוי להנהגה המידית, והוא כמה שגנו ספר רפואות, והוא כדי שיבקשו רחמים כדברי רש"י, אף שהרבה הרמב"ם¹⁰ להשיב ע"י, כי השתדלות הרפואה אינה מעוט בטחון, כ"א תוספת בטחון והכרה למי שהכין בחכמתו וחסדו את השכל לחקור ואת היסודות הרפואיים להשתמש בהם, אבל בראותו שיש שמים נשתכח ע"י מעלו של אהו, מצא כי יותר ידווח העם בהטבתו המוסרית ע"י שיתרגל לבקש הצרכים הנוגעים עד הלב, שהיא רפואת חולי מאת ד' ע"י תפילה, ממה שיפסיד מחסרון החיפוש בדרכי הרפואה בטבעיים, ע"כ זהו הטוב בעיני ד', ומקבלת מאד לבקשתו להתרפא בדרך נס למעלה מן הטבע, למען יהי' הוא לאות לישראל לשוב לבקש את ד', עד שיתרומם שכלם לדעת את ד' ג"כ בדרכי הטבע שהיא כולה פועל ד' ומעשה ידיו, והנה אם נהי' זכאים, לפ"ז תוכל להיות מצדינו הגאולה טבעית ובאה ע"י השתדלותנו, והניסים יבאו עכ"פ להשלמת